

Iwona Papaj

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

PRZEKŁAD JAKO ŚWIADECTWO RELIGIJNE

Abstract **Translation framework of Word Youth Day.** This article concerns the issue of translation offered to pilgrims during World Youth Day – religious event organized in July 2016 in Krakow. The paper discusses two kind of religious texts presented during WYD: written – prayers, hymn books and guides given to young Catholics and spoken – Holy Mass, broadcast religious services and meetings with the Holy Father. The paper concerns linguistic analysis of translation of religious vocabulary from Polish to Russian by professional translators and amateurs, who were working in parishes. The article also contains examples of interligual and intersemotic translation and description of work and materials made by parish translators.

Переводческое оформление Всемирных Дней Молодёжи. В статье освещается проблема перевода как аспекта оформления международного мероприятия, особенно религиозного характера. Вопрос рассматривается на примере Всемирных Дней Молодёжи, т.е. встречи молодых католиков с папой римским, которая прошла летом 2016 года в Кракове. В качестве материала исследования выбраны тексты составленные или переведенные как профессионалами, так и непрофессиональными переводчиками и использованные паломниками во время богослужений (литургические тексты, молитвы, песенники) и в обычном общении (путеводители, карты, планы, пресса). Внимание фокусируется на работе переводчиков двух краковских приходов, где принималась молодёжь владеющая русским языком. На выбранных текстах дано описание межъязыкового (с польского на русский) и межсемиотического переводов, обсуждается их адекватность.

Keywords translation, World Youth Day, religious texts, parish translator, Catholics перевод, ВДМ, религиозная лексика, религиозные тексты, католики, приходский переводчик

Światowe Dni Młodzieży w Krakowie w lipcu 2016 roku były dużym przedsięwzięciem społecznym i kulturalnym. Były też wielkim wysiłkiem translatorskim. Ten aspekt międzynarodowych imprez rzadko bywa omawiany i analizowany. Nieczęsto też widzi się przekład jako świadectwo religijne. Pomoc tłumaczy realizowana w kościołach, a także ta dotycząca tematyki religijnej, lecz prowadzona poza kościołem, jest sporym i wartym zbadania aspektem języka polskiego, a w proponowanej analizie – również języka rosyjskiego. Tak rozumiana teolingwistyka¹ pozwala badać wiele aspektów relacji język–sacrum. Celem proponowanych tu badań będzie prezentacja pracy tłumaczy imprez religijnych (na przykładzie ŚDM 2016²) oraz uznanie przekładu za rodzaj świadectwa religijnego. Przedtem jednak zwrócimy uwagę na używaną wobec takiego języka terminologię. Rosyjska badaczka Julia Nikołajewna Michajłowa proponuje *religionim*. Przyjmuje się, że *religionim* to wyraz/wyrażenie konotujące sferę sacrum, referencyjnie związane z tą sferą i zaktualizowane w kontekście³. W użyciu są też pojęcia *leksyka konfesyjna* oraz *bibliizm*, tu nie stosowane z uwagi na węższy zakres znaczeniowy. Pod względem semantyki do *religionimów* zaliczymy wszelkie nazwy (osób, obiektów sakralnych, struktur Kościoła, sakramentów). W odniesieniu do struktury będą to: pojedyncze wyrazy, kolokacje, frazemy, peryfrazy. Takie jednostki języka religijnego w przekładzie należy traktować jako niepodzielną całość znaczeniową, co pociąga niepodzielny transfer na język docelowy. Oczywiście istnieje konieczność odniesienia do realiów i uzusu porównywanych kultur. Zrozumiałe tłumaczenie i udane osadzenie tekstu w kontekście dyktuje tłumaczowi częste stosowanie takich technik, jak: peryfraza, konkretyzacja lub generalizacja, przekład przybliżony, użycie uznanego ekwiwalentu. Częstym postępowaniem w tłumaczeniu *religionimów* jest substytucja⁴. Jak dotąd nie podjęto refleksji na temat teorii i praktyki przekładu czy analiz konfrontatywnych polskich i rosyjskich *religionimów*. Przedstawiony szkic jest opracowaniem porównawczym samodzielnie zgromadzonego materiału językowego.

Tłumacz zaangażowany w wydarzenie działa bez udziału mediów, a uznaniem jego pracy bywa jedynie podanie nazwiska w przypadku transmisji telewizyjnej. Wielojęzyczna komunikacja postrzegana jest obecnie jako naturalna sprawność, nie zaś możliwość zapewniona wytężonym wysiłkiem tłumaczy. Tymczasem dla filologa oprawa translatorska imprez kulturalnych ma duże znaczenie i może być ciekawym przedmiotem analiz. Z tej inspiracji powstało omówienie działalności przekładowej, wykonanej lokalnie przy parafiach przez tłumaczy lub amatorów. Niemniej wypada docenić wysiłek i rezultat pracy profesjonalnych tłumaczy na użytek audycji prezentowanych w mediach. Tu jednak przedmiotem analizy będą inicjatywy parafialne i lokalne, które skierowano

¹ M. Widel-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego – zagadnienia przekładu z języka polskiego na język rosyjski*, w: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, t. 4, red. naukowa A. Pstyga, Gdańsk 2012, s. 196.

² Światowe Dni Młodzieży odbyły się w lipcu 2016 r. w Krakowie. W dalszej części oprócz skrótu ŚDM stosuję też określenia Dni, Dni Młodzieży.

³ Za: M. Widel-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego*, dz. cyt., s. 196.

⁴ Substytucję rozumiem jako operację zastąpienia wyrażenia językowego innym elementem o tej samej wartości gramatycznej (por. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999, s. 527).

do pielgrzymów posługujących się językiem rosyjskim. Weźmiemy pod uwagę teksty przygotowane na Świątowe Dni Młodzieży, a więc głównie teksty religijne – zaczynając od mszy świętej, poprzez tekst hymnu ŚDM, teksty modlitw i pieśni po broszury i ulotki informujące pielgrzymów o bieżących wydarzeniach. Przybliżymy adekwatne do charakteru publikacji sposoby tłumaczenia. W większości będzie to – zgodnie z klasyfikacją Romana Jakobsona⁵ – przekład interlingwalny z języka polskiego na rosyjski. Niektóre materiały opatrzone godłem ŚDM, które jest obrazem pewnego przesłania, opisanego na kolejnych stronach. Zilustrujemy zatem także przekład intersemiotyczny – ze słowa na obraz. Wobec współistnienia kilku kanałów komunikacyjnych można założyć, że w istocie będziemy mieć do czynienia z przekładem polisemiotycznym⁶, gdzie słowo współwystępuje z obrazem.

Naszą uwagę na oprawę translatorską ŚDM zwróciły liczne i różnorodne materiały zaferowane pielgrzymom w wielu krakowskich kościołach. Dla uczestników rosyjskojęzycznych przygotowano: informatory o programie ŚDM w parafiach, plany miasta wraz z ofertą reklamową wybranych punktów gastronomicznych, noclegowych, przydatnymi telefonami, schematem dojazdu do miejsc kultu. Opracowano słowniki i śpiewniki, ulotki i broszury o punktach handlowych, przychodniach, bankomatach. Ukazały się także bardziej profesjonalne wydawnia publikacji, jak śpiewniki (w nowohuckiej parafii ojców pallotynów), przewodniki po historii Polski oraz kolorowe czasopisma o tematyce religijnej.

Zanim jednak omówimy poszczególne teksty w rosyjskiej wersji językowej, przypomnijmy logotyp ŚDM.

<http://www.krakow2016.com/ru/logotip-vdm> (25.12.2016).

W zamierzeniu jego autorki – dziennikarki oraz specjalistki w dziedzinie grafiki i filmu, Moniki Rybczyńskiej, znak miał ilustrować przesłanie kierowanego do młodych. Boże miłosierdzie jako temat przewodni wyrażono czerwono-niebieskim płomieniem, co jest bezpośrednim nawiązaniem do obrazu Jezusa Miłosiernego. Święta Faustyna – jedna z centralnych postaci krakowskich Dni Młodzieży – w swoim *Dzienniczku*

⁵ R. Jakobson, *O językoznawczych aspektach przekładu*, przeł. L. Pszczołowska, w: R. Jakobson, *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, t. 1, wybór, red. naukowa i wstęp M.R. Mayenowa, Warszawa 1989, s. 44.

⁶ Termin *przekład polisemiotyczny* został wprowadzony w artykule: T. Szczerbowski, *Reklama jako przekład polisemiotyczny*, w: red. U. Kropiwiec, M. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa, *Między tekstem a obrazem. Przekład a telewizja, reklama, teatr, film, komiks, Internet*, Kraków 2005, s. 123–131 (Między Oryginałem a Przekładem, 10).

napisała: „Z uchylenia szaty na piersiach [Jezusa] wychodziły dwa wielkie promienie, jeden czerwony, a drugi białe” (47)⁷. Podobnie ten element w logotypie ma oznaczać łaskę, która oczyszcza i rozpala młodych, zebranych na ŚDM. Na ilustracji widnieje też krzyż – symbol Chrystusa oraz wypełniony okrąg, który, jak na poprzednich edycjach, symbolizuje młodzież. Krąg ten wpisano w czerwonym konturze granic Polski na miejscu miasta Krakowa – miejsca spotkania Boga z człowiekiem. Symboliczne są barwy: czerwona, niebieska i żółta nawiązują do barw miasta Krakowa i jego herbu. Kojarzą się też z osobą papieża, również papieża Jana Pawła II – kolejnego patrona wydarzeń, który właśnie w Krakowie ustanowił kult Bożego Miłosierdzia. Tak oto treści przyświecające organizatorom Dni Młodzieży przełożono na język symboli, zaś te symbole miały przemawiać do uczestników spotkania.

Od tej polisemiotycznej komunikacji przejdźmy z kolei do przekładu interlingwalnego. Najcenniejszą bodaj inicjatywą w interesującym nas kręgu językowym było Radio Nowohuckie, które na czas ŚDM przerodziło się w centrum skupiające pielgrzymów z Rosji, Azerbejdżanu, Gruzji, Kazachstanu, Ukrainy, Białorusi. Nowohuckie.pl działa na co dzień. Redaktorem, a zarazem prezesem fundacji powiązanej z radiem Nowohuckie.pl jest Łukasz Gołaś SAC⁸. Rozgłośnia powstała w 2012 roku jako lokalne radio internetowe z siedzibą przy ul. Bulwarowej 15a, gdzie mieści się także kościół parafii pw. Matki Boskiej Pocieszenia w Krakowie (pallotyni). Radio tworzy kilkanaście młodych osób zaangażowanych w sprawy Nowej Huty. Na co dzień prowadzą wielotematyczne audycje religijne, lecz nie jest im obojętna promocja dzielnic, wspieranie inicjatyw społecznych czy współpraca z pozostałymi parafiami. W trakcie Światowych Dni Młodzieży tj. od 25 lipca do 1 sierpnia 2016 roku w kościele przy Bulwarowej codziennie odprawiano msze święte oraz rekolekcje w języku rosyjskim, transmitowane na żywo przez Radio Nowohuckie. Dzięki kamerom dostępna była zarówno fonia, jak i wizja. Można było słuchać transmisji mszy sprawowanych na krakowskich Błoniach czy na Campus Misericordiae. Animatorami mszy św. byli: ojciec Władimir oraz proboszcz parafii ksiądz Wiesław Wilmański. Katechezy prowadził ks. Biskup Clemens Pickel, niemiecki misjonarz, a obecnie ordynariusz diecezji św. Klemensa w Saratowie w Rosji. Oprawę muzyczną zapewniła parafia rzymskokatolicka z Moskwy.

W komunikacji między uczestnikami przeplatał się język liturgiczny z rosyjskim językiem potocznym, co było ciekawym doświadczeniem dla obecnej na nabożeństwach młodzieży polskiej. Taką symbiozę obu odmian języka dostrzegają i przyjmują za naturalną językoznawcy. Badaczka *religionimów* rosyjskich oraz kwestii ich przekładu⁹ uważa, że „jednostki języka religijnego mają charakter ponadleksykalny i/lub aktualizują się tylko w (kon)tekście. Także badanie leksyki religijnej tylko i wyłącznie w jednym języku jest z punktu widzenia specyfiki rosyjskiego słownictwa religijnego niewystarczające i analiza konfrontatywna jest niezbędna ze względu na społeczno-kulturowe aspekty

⁷ Święta s. M. Faustyna Kowalska, *Dzienniczek. Miłosierdzie Boże w duszy mojej*, Warszawa 2002, s. 47.

⁸ SAC – skrót zakonny księży pallotynów i sióstr pallotynek (właściwie Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego – Societas Apostolatus Catholici). Wspólnota założona w pierwszej połowie XIX w. prowadzi dzieła duszpasterskie i misyjne na całym świecie, promuje współpracę z osobami świeckimi. Posiada własne seminarium (Oltarzew), wydawnictwo (Ząbki), szkołę (Nowa Huta).

⁹ Zob. M. Wideł-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego...*, dz. cyt., s. 196.

jego funkcjonowania (...) Aktualizacja kontekstowa jest o tyle ważna, że religionimy funkcjonują w specjalnej roli, którą odczytać można dopiero w szerszej perspektywie”¹⁰. Takie podejście do przekładu obserwujemy w działaniach tłumaczy, gdzie pragnienie opracowania tekstów zrozumiałych (niekiedy może niewiernych) dla uczestników Dni Młodzieży musiało opierać się na cytowanej metodzie. W języku rozmów i opracowań tekstowych dały się zauważyć różnice w nazewnictwie struktur Kościoła rosyjskiego (np. *епархия, владыка*) i porządku nabożeństwa, zaś sama leksyka religijna to słownictwo podniosłe i z dzisiejszej perspektywy archaiczne (ros. *Агнец Божий, благодать, с ликами...*, *мир с вами, ради страданий, ибо у Бога они помилованы будут* itp.). Elementem mszy świętej są czytania fragmentów Ewangelii, tj. części Nowego Testamentu. W przypadku tekstu Biblii (Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu) przekładu nie trzeba tworzyć na nowo, lecz go odtwarzać na podstawie Biblii Tysiąclecia oraz rosyjskiego przekładu synodalnego z XIX wieku, z którego korzysta większość rosyjskich chrześcijan. Na mszę świętą składają się jednak nie tylko księgi biblijne czy liturgiczne, których teksty są odczytywane. Nabożeństwo to również dialog z wiernymi, modlitwy i śpiew. Te zaś z czasem ulegają zmianie. Takie zmienne elementy nie tylko liturgii, ale i komunikacji okołoliturgicznej tworzą słownictwo religijne, klasyfikowane przez badaczy. Powyższe przykłady obrazują semantyczną i strukturalną różnorodność religionimów determinującą ich podział. I tak, bywają wśród nich pojedyncze wyrazy, kolokacje, a nawet konstrukcje zdaniowe z funkcją predykcji. W ramach tak zdefiniowanej jednostki napotkamy z kolei: jednostki leksykalne i ponadleksykalne, peryfrazy, skupienia terminologiczne oraz wyrażenia predykatywne, np: *odprawić adorację; oktawa Bożego Ciała; Jezu, ufam Tobie*¹¹. Formalnie religionimy mogą przybrać postać wszystkich części mowy lub kolokacji traktowanych jako niepodzielna całość znaczeniowa wymagająca niepodzielnego transferu na język docelowy.

Przykładem tłumaczenia tekstu religijnego, choć nie biblijnego, jest w opinii młodzieży „najfajniejsza” i wyróżniająca się pomoc w postaci śpiewnika (załącznik 1) wykorzystywanego podczas mszy świętych. Projekt okładki, rozmiar i przede wszystkim tytuł zachęcały do posługiwania się nim. Wybór zawiera śpiewane elementy liturgii (*Свят, Отче наш, Осанна, Агнец божий, Псалмы*) oraz podstawowe pieśni kościelnego okresu zwykłego (*Авва, отче; Святой Боже*). Uzupełnieniem śpiewnika są wydane na osobnych kartkach hymny (Hymn ŚDM 2016 *Благославieni милюсирни*; ros. Гимн ВДМ 2016 *Благословенны милосердные! Блаженны милостивые*) oraz litanie i modlitwy, przede wszystkim najczęściej odmawiana w roku miłosierdzia Koronka do Miłosierdzia Bożego (*Венчик Божьему Милосердию/ Венчик Милосердию Божию*)¹² (załączniki 2a, 2b). Choć wszystkie są tekstami religijnymi, dla pielgrzymów

¹⁰ M. Widel-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego...*, dz. cyt., s. 196.

¹¹ M. Widel-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego*, dz. cyt., s. 197.

¹² W użyciu są obie nazwy modlitwy. W sieci Internet występują też nazwy: *Коронка Божию Милосердию/ Коронка к Божьему Милосердию/ Коронка Божьему Милосердию*. Ta dowolność wydaje się podyktowana chęcią zbliżenia do nazwy polskiej w celu identyfikacji modlitwy. Choć wedle podziału powinna mieć jedną formę, jako przykład kolokacji (zob. M. Widel-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego*, dz. cyt., s. 198).

pełnią funkcję użytkową, co ich twórcom i tłumaczom postawiło szczególne wymagania i obciążało odpowiedzialnością za słowo.

Wypada poświęcić nieco więcej uwagi Hymnowi ŚDM (załącznik 2a). Autorem jest młody krakowski muzyk amator Jakub Blycharz. Na język rosyjski hymn przełożyła Jelena Timochina (Елена Тимохина), studentka teologii, a ponadto organistka i katecheta w katolickiej parafii miasta Surgut w azjatyckiej części Rosji. Podkład instrumentalny pozostaje tożsamy – w wykonaniu kilkudziesięcioosobowej orkiestry zgromadzonej w najnowocześniejszym studiu filmowym. Wyróżniającym się góralskim motywem jest rodzaj preludium¹³ na skrzypcach i lirze korbowej. Nawiasem mówiąc, brzmienie tego wstępu budzi skojarzenie z klimatem Azji i stepu, co jest uzasadnione popularnością liry korbowej na terenach Ukrainy przełomu wieku XIX i XX. Wykonanie wokalne obu wersji językowych jednak znacznie się różni. Polskiej orkiestrze towarzyszy liczny chór oraz wokaliści, przez co pieśń nabiera charakteru studyjnego i monumentalnego. Uznane za oficjalne, wykonanie młodych chórzystów amatorów z Krasnojarska, emanuje spokojem i refleksyjnością, choć nie jest pozbawione emocji. Dzięki wspólnemu śpiewowi katolików, prawosławnych i protestantów, hymn rosyjski nazwano „ekumenicznym”. W samym tekście brak jest rozbieżności, choćby dlatego, iż w dużej mierze ma on formę cytatów z Ewangelii i Psalmów. Przekład rosyjski jest adekwatny i zawiera podobne znamiona archaizacji (*Господь, ибо, уновай, короткие формы имесловowe: воскрес, жив, помилованы будут*)¹⁴. Wynika ona z użycia rosyjskiego przekładu synodalnego lub nawiązania do niego. Pojedyncze zamiany szyku lub wyrazu, wymuszone zachowaniem rytmu pieśni, nie pomniejszają wierności tłumaczenia.

Od inicjatyw oficjalnych w kwestii przekładu przejdźmy do zagadnienia lokalnego, jakim jest przekład parafialny. Niewątpliwie przy sporządzaniu wszelkich materiałów dla pielgrzymów – podkreślmy – autorstwa wolontariuszy i amatorów znajdujących w różnym stopniu język rosyjski, musiały być uwzględnione różnice realioznawcze oraz kulturowe. Należy w tym widzieć zasługę, zważywszy na fakt, iż na podobne różnice wskazuje wspomniana wyżej badaczka religionimów.

Po ilości publikacji można sądzić, że ŚDM były też okazją do promowania poszczególnych ośrodków parafialnych i ich działalności. Pallotyni rozprowadzali w tym czasie książkę wydaną kilka lat wcześniej (2012 r.), a przygotowaną na obchody 50-lecia kanonizacji założyciela ich wspólnoty św. Wincentego Pallotiego. Praca zbiorowa, w większości autorstwa wykładowców Wyższego Seminarium Duchownego Księża Pallotynów w Ołtarzewie, przybliży historię oraz teraźniejsze działania zakonu. Choć napisana w języku polskim niewątpliwie podczas trwania ŚDM miała szansę trafić do szerokiego grona odbiorców. Można przypuszczać, że podobny cel przyświecał innym, nie tylko katolickim, związkom wyznaniowym, które, wykorzystując liczną obecność młodzieży, starały się zachęcić do uczestnictwa w nich, oferując swoje publikacje, broszury czy ulotki¹⁵.

¹³ Preludium w rozumieniu wstępnych akordów, które ułatwiają śpiewakom intonowanie pieśni.

¹⁴ Charakter archaiczny będą miały w tekście polskim wyrazy: *wszak, przeto, tchnąć, ostać się, czyżymy, dostąpią miłosierdzia*. Zatem stylistyka obu tekstów pozostaje podobna.

¹⁵ Tego typu oferty wręczano na przykład spacerującym po krakowskich Plantach.

Ważnym tekstem rosyjskim okazało się rozprowadzane w kościołach czasopismo „Любите друг друга!” (załącznik 3) (polskie „Miłujcie się!”) – katolicki dwumiesięcznik ewangelizacyjny, który z przesłaniem miłości stara się dotrzeć do wiernych w Afryce, Europie Wschodniej, krajach byłego Związku Radzieckiego czy Ameryce Południowej. Jako oficjalny partner medialny Światowych Dni Młodzieży umożliwił pielgrzymom zapoznanie się z najnowszą prasą katolicką¹⁶. Różnorodnie tematycznie artykuły i poprawność językowa, zapewniona dzięki opracowującym je Rosjanom, mogły zainteresować młodzież. Oferowane wersje językowe są dostępne w Internecie.

O ile w parafii pallotyńów poziom tekstów jest dość wysoki (pieczę nad nimi sprawowała tłumacz przysięgły języka rosyjskiego Halina Tokarska, zaś duszpasterze dzięki prowadzonej ewangelizacji mają stały kontakt z katolikami zza wschodniej granicy), w parafii Mistrzejowice¹⁷ – przyjmującej gości z Białorusi – autorzy nie ustrzegli się błędów. Tutaj językiem komunikacji był również rosyjski. Wszelkie publikacje dla Białorusinów sporządzono właśnie w tym języku, jako powszechniej znanemu zarówno tłumaczom, jak i młodzieży. Warto wspomnieć, że przygotowania do przyjęcia pielgrzymów zainaugurowano w lutym 2015 roku, kiedy ogłoszono, jaką grupę narodowościową przyjmie parafia. Wówczas też powołano sekcję przewodników i tłumaczy spośród chętnych amatorów, dla określenia których wprowadzmy termin *tłumacz parafialny*. W kwietniu zrodziła się inicjatywa kursu językowego dla wolontariuszy pracujących przy organizacji ŚDM oraz parafian chcących ugościć pielgrzymów w swoich domach. Powstały cztery grupy z polskimi lektorami amatorami i jedną rdzenną Rosjanką. Uczestnicy otrzymali materiały do kilku tematów, np. zawieranie znajomości, zdrowie, kulinaria, określanie czasu. Często bazowali też na swej wiedzy z lektoratów w trakcie studiów. Jak wspominają, kurs pomógł odświeżyć wiadomości, wniósł też wiele informacji o obyczajach i tradycjach oraz ułatwił kontakt z pielgrzymami. Zatem przekład to dzieło dwukierunkowe. Teksty powstawały z myślą o pielgrzymach, ale też ułatwiły komunikację parafian z nimi, poszerzyły wiedzę o kulturze, tradycjach i kuchni rosyjskiej, tak istotnych w trakcie kilku dni wspólnego zamieszkania. Pokazały także różnice w praktykowaniu wiary, istniejące mimo jednego wyznania. Warto mieć na uwadze, że Kościół na Białorusi jest wspólnotą młodą i odradzającą się, więc również wymagającą w prowadzenia z nią dialogu.

W kościele w Mistrzejowicach odprawiano msze i nauki rekolekcyjne w języku białoruskim – szczęśliwie pielgrzymom towarzyszył ksiądz, znający ten język. Jednak większość tekstów sporządzono w języku rosyjskim. Przeważnie miały one charakter informacyjny i były kierowane zarówno do pielgrzymów, jak i do parafian. Dwujęzyczną formę przybrał program pielgrzymki papieża Franciszka do Polski oraz harmonogram imprez organizowanych w mistrzejowickiej parafii. Opublikowano je w formie odrębnych kartek (załącznik 4) i rozprowadzono w kościele.

¹⁶ Powołany w 1975 roku periodyk drukuje w 22 językach Wydawnictwo Agape z Poznania. Wersja polska trafia do Polaków poza granicami kraju, natomiast wersja rosyjska, dzięki finansowemu wsparciu czytelników, jest bezpłatnie rozsyłana m.in. do Rosji, zaś ukraińska na Ukrainę. Interesujący jest fakt, że po czasopismo sięgają nie tylko katolicy na Wschodzie, ale również prawosławni, którzy posługują się nim w katechizacji, zob. <https://milujciesie.org.pl/> (25.12.2016).

¹⁷ Parafia w Nowej Hucie pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego, mieszcząca się na osiedlu Tysiąclecia 86.

Wśród materiałów informacyjnych mistrzejowicka parafia przygotowała kolorową mapę z rozkładem należących do niej osiedli, nazwami ulic i punktami typu: szkoła, przychodnia, sklep, zajezdnia autobusowa, bankomat, przystanki komunikacji miejskiej, oraz przydatnymi danymi na odwrocie. Znalazły się tu: słownik polsko-rosyjsko-angielski, informacja – również w trzech językach – o tym, jak zachować się w miejscach kultu (zarówno słowna, jak i w postaci znaczków zakazu, które w szerokim spojrzeniu na tłumaczenie mogą stanowić kolejny przykład przekładu intersemiotycznego) oraz numery telefonów i adresy mailowe do podstawowych służb takich, jak: pogotowie, straż miejska, policja, straż pożarna czy medyczna służba maltańska (załącznik 5). Na podkreślenie zasługuje zwarta konstrukcja mapki, która na małej powierzchni o zróżnicowanej i kolorowej szacie graficznej prezentuje wiele treści. Co istotne dla młodzieży, jest też wyraźny i duży kod QR, umożliwiający błyskawiczne zapisanie i odczytanie danych na urządzeniach przenośnych typu smartphone czy tablet. W goszczących Rosjan parafiach, poza codzienną komunikacją i nabożeństwami, w języku rosyjskim sporządzono także program pielgrzymki papieża Franciszka¹⁸.

Okazjonalnie ukazało się *Echo ŚDM. Egzemplarz parafii św. Maksymiliana Marii Kolbego dotyczący przygotowań do Świątowych Dni Młodzieży*. To publikacja w pełni lokalna z tekstami wolontariuszy, członków Parafialnego Komitetu Organizacyjnego ŚDM i zaangażowanych w nim księży. Parafia posiada doświadczenie w wydawaniu własnego czasopisma – miesięcznika „Ślad”, rozprowadza też prasę katolicką, np. „Źródło”, „Gościa Niedzielnego”. Ma to znaczenie w kontekście odbiorców publikacji, czyli parafian. *Echo ŚDM* skierowano do nich, aby ułatwić im dialog z przyjmowaną młodzieżą. Z tego względu kalendarium przygotowań do tej imprezy, program wizyty papieża, a także ciekawostki o kulturze, obyczajach i kuchni białoruskiej oraz informacje o parafialnym kursie języka rosyjskiego napisano po polsku. Formę wielojęzyczną (polsko-rosyjsko-angielską) przybrał natomiast słowniczek zamieszczony na końcu pisma (załącznik 6). Drobne błędy, jak wcześniej, mogą być skutkiem pośpiechu, działania pod presją czasu, ale też specyfiki leksyki konfesyjnej i w jakimś stopniu niewiedzy. Harmonogram wydarzeń ŚDM rozpoczyna instrukcja dla parafian o czasie i miejscu spotkania z podopiecznymi pielgrzymami. Pominięto ją w wersji rosyjskiej. Harmonogram rekolekcji, mszy i spotkań odbywających się w kościele w dniach 26 lipca – 1 sierpnia 2016 roku podano już w obu językach.

Napotkane błędy wynikają nie tylko z faktu, że jest to miejscami przekład nieprofesjonalny, ale również z interferencji. Spójrzmy na przykłady. Po pierwsze, zapewne pod wpływem języka angielskiego, pojawił się wyraz *Macca* (por. ang. *mass*, poprawiony na *Mecca* w dalszej części tekstu) na określenie mszy. Przykładem transferu negatywnego jest sama nazwa ŚDM. W polszczyźnie występuje liczba mnoga (Dni), a w języku angielskim – pojedyncza. Można zauważyć niekonsekwencję w oddawaniu nazwy w języku rosyjskim. Częściej jest to liczba pojedyncza (podobnie jak w angielskim), choć zdarza się liczba mnoga (na wzór nazwy polskiej).

Dla porównania dane z wyszukiwarki Google:

Всемирный день молодежи – około 254 000 wyników,

¹⁸ Zob. <http://www.krakow2016.com/ru/programma-ru> (26.12.2016).

Всемирные дни молодежи – około 60 500 wyników.

Użycie liczby pojedynczej w nazwie *Всемирный день молодежи* dla niezorientowanych czyni ją wszakże dwuznaczną, gdyż w przeszłości odbyło się już podobnie nazwane wydarzenie. Był to *Всемирный день молодежи* zorganizowany w 1945 w Londynie przez Światową Federację Młodzieży Demokratycznej (ros. Всемирная федерация демократической молодежи, ВФДМ; ang. World Federation of Democratic Youth, WFDY). W języku polskim udało się uniknąć dwuznaczności dzięki określeniu *Światowy Festiwal Młodzieży i Studentów*.

Niekonsekwentnie oddaje nazwę *Światowe Dni Młodzieży* portal katolik.ru¹⁹, umożliwiając rosyjskim katolikom kontakt, modlitwę, tworzenie wspólnot i poszerzenie wiedzy na tematy religijne. Niejednorodną postać ma też formuła nazywająca papieża. W tłumaczeniach parafialnych zdarzają się dwie formy: *Святейший Отец Иоанн Павел II* i niepoprawna *Святой Отец Ян Павел II*. Podobnie, nieświadomość użycia kontekstowego sprawiła, że w planie imprez wyrazem *доноры* oznaczającym krwiodawców nazwano „darczyńców” (winno być raczej *благодетели*). Wyrażenie *размещаем в приходе сообщество Comunita Mari* brzmiałoby lepiej z innym czasownikiem (np. *принимаем, угощаем*). Natomiast gramatyczna pomyłka wkradła się do zdania: *Месса за намерение прихожан принимающего паломников*. Inna kwestia to formuła *месса за намерение* (pol. *msza w intencji*). Częściej oddaje się ten zwrot rosyjską konstrukcją *месса за (кого?)*, a zatem *месса за прихожан, принимающих паломников*. Natomiast użycie wyrazu *церковь* jako ekwiwalentu polskiego *kościół* wydaje się słuszne ze względu na przywykłych do rosyjskiego nazewnictwa religijnego pielgrzymów, mimo iż słowniki podają wyraz *костёл* na określenie świątyni w obrządku rzymskokatolickim, m.in. w Polsce²⁰. Rosyjskie sformułowanie *молитва с чётками*²¹ (modlitwa różańcowa) również mogło ułatwić młodzieży – często z krajów bardziej oddalonych, jak Kazachstan czy Azerbejdżan – percepcję polskich realiów i nazewnictwa konfesyjnego.

Intencją powyższego omówienia nie jest ocena pracy tłumaczy przedstawionych tekstów, lecz prezentacja i analiza zebranego materiału. Można jednak odnotować, że zauważona tendencja zbliżania tej szczególnej odmiany leksyki, jaką jest leksyka religijna, do słownictwa oraz kontekstów rosyjskich odpowiada postulatowi priorytetowego traktowania języka docelowego i jego odbiorców w akcie tłumaczenia²². Dodajmy,

¹⁹ Zob. <http://www.katolik.ru/mir/122667-poyavilsya-gimn-vsemirnogodnya-molodezhi-2016-na-russkom-yazyke.html> (25.12.2016).

²⁰ „В связи с распространённостью в Польше католицизма в русскоязычных текстах употребляется как синоним польского католического храма. В нормативном словаре русского языка Ожегова слово *костёл* определяется как «польское название католического храма». Митрополит Римскокатолической церкви Тадеуш Кондрусевич неоднократно упоминал, что католические храмы в России следует называть храмами, а не костёлами. Леонид Крысин в своём «Толковом словаре иноязычных слов» определяет слово *костёл* как католический храм (в Польше, Прибалтике и др.)” – podaje Wikipedia. Zob. <https://ru.wikipedia.org/wiki/костёл> (25.12.2016).

²¹ Używane w nomenklaturze Cerkwi Prawosławnej.

²² „Celem tłumaczenia leksyki religijnej jest zrozumiałość i akceptowalność tekstu przez jego odbiorców, łączy się to często z zastąpieniem jednostki ponadleksykalnej w tekście wyjściowym jednostką leksykalną w tekście docelowym lub na odwrót. Np.: probacja – монашеское испытание; wyprawic chrzciny – крестить; Popielec – Пепельная среда; Dzień wigilijny – Сочельник; Uroczystość Wniebowzięcia NMP – „Успение” (zob. M. Wideł-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego*, dz. cyt., s. 199). Powtórzmy też,

że Białorusini (szacunkowo 3000 Białorusinów miało przyjechać do Krakowa na ŚDM), często rozmawiając ze sobą, nie posługują się ani językiem białoruskim, ani rosyjskim, lecz trasianką (ros. *трасянка*), tzn. mieszaniną białoruskiego i rosyjskiego²³. Użytkownika trasianki mogą nie razić usterki językowe w tłumaczeniu na rosyjski.

Opisane teksty to tylko część publikacji oferowanych pielgrzymom w dwóch nowohuckich parafiach, które gościły młodzież rosyjskojęzyczną. Jednak wiadomo, że oferta takich pomocy była węższa, a we wspólnotach przyjmujących Polaków ograniczała się do wydawnictw i gadżetów oficjalnych organizatorów ŚDM, takich jak plany miasta, czasopisma czy „Ambasador Polskość” – sygnowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a kierowany do przyjmujących pielgrzymów w swoich domach, podręcznik z sugestiami tematów rozmów, zachowań (np. powstrzymywanie się od narzekania) czy wspólnych zajęć (przygotowanie ogórków małosolnych²⁴).

Jak wspomniano, oprócz wydawnictw lokalnych, w kościołach krakowskich udostępniano publikacje oficjalnych organizatorów Światowych Dni Młodzieży (Papieska Rada do spraw Świeckich, Archidiecezja Krakowska, Urząd Miasta Krakowa) oraz pielgrzymki papieża Franciszka do Polski (Prezydent RP i Biskupi polscy). W języku rosyjskim – jako jednym z dziewięciu – wydano *Путеводитель по истории Польши 966–2016* (załącznik 7) autorstwa dwóch polskich historyków Łukasza Kamińskiego i Macieja Korkucia. Liczący 118 stron, opatrzony zdjęciami i mapami przewodnik przeznaczono do bezpłatnej dystrybucji, także w wersji elektronicznej²⁵.

Mimo że to dokument w wersji polsko-angielskiej, warto też spojrzeć na specjalnej edycji mapę Krakowa z oznaczonymi parkingami, drogami dojścia do miejsc nabożeństw i spotkań (np. schematy Błoń i Campus Misericordiae z wydzielonymi sektorami), jaką Krakowskie Biuro Festiwalowe wydało w ogromnym, zapewniającym posiadanie każdemu pielgrzymowi, nakładzie.

Obraz pracy tłumaczy nie będzie pełny bez wspomnienia przekładu konsekwentnego (symultanicznego) i audiowizualnego. Przepuszczalnie najbardziej widocznym przejawem pracy tłumaczy podczas Światowych Dni Młodzieży była translacja spotkań i nabożeństw emitowanych w telewizji. Włosko-polskie tłumaczenie z ceremonii pożegnania papieża Franciszka na lotnisku w Balicach oraz mszy odprawionej na krakowskich Błoniach 28 lipca 2016 roku przeprowadził ks. Józef Polak. Wielkie znaczenie w tych wystąpieniach miała intonacja i modulacja głosu, a także pauzy i ładunek emocjonalny, jaki tłumacz włożył w tekst. Wypowiedź była płynna, złożona z krótkich fragmentów tekstu, pomiędzy którymi można było śledzić i przeżywać słowa papieża. Pożegnanie z Balic transmitowane przez Telewizję Polską w niedzielę 31 lipca komentował wraz z ks. Józefem Polakiem ks. Dariusz Kowalczyk, tłumaczył ks. Robert Woźniak. Z kolei

że nie ma udanego tłumaczenia wyizolowanych jednostek leksyki religijnej, a tylko to poprzedzone analizą konfrontatywną, która uwzględniła społeczno-kulturowe aspekty ich funkcjonowania (zob. M. Widel-Ignaszczak, *Religionim jako jednostka języka religijnego*, dz. cyt., s. 199).

²³ Zob. И. В. Калита, *Современная Беларусь: языки и национальная идентичность*, ŪstinadLabem 2010, s. 6, *passim*.

²⁴ Koniec lipca, kiedy odbyły się ŚDM, to sezon ogórkowy.

²⁵ Zob. <http://pamiec.pl/pa/biblioteka-cyfrowa/publikacje/16251,Przewodnik-po-historii-Polski-9662016.html> (26.12.2016).

przekładem audiowizualnym na Świątowych Dniach Młodzieży była oprawa artystyczna spotkań z papieżem i nabożeństw – inscenizacje, scenografie, aranżacje utworów muzycznych, które dopełniały znaczenia zawarte w słowie mówionym.

Analiza przedstawionych religionimów wykazuje niewielkie różnicowanie w zastosowaniu środków przekazu. Religijna bliskość daje się obserwować w językowym jej wyrażeniu – nazwy święt (wspólne lub zbliżone), treść Ewangelii i tekstów liturgicznych, modlitwy. Częstymi są uznane ekwiwalenty podyktowane kontekstem kulturowym. W wypadku tłumaczenia amatorskiego z jednej strony zdarzają się wówczas pomyłki wynikające z niedostatecznej znajomości realiów. Z drugiej strony w pokrewnych językach – polskim i rosyjskim – religionimy, tworząc pewnen system terminologiczny, dają tłumaczowi szansę użycia ekwiwalentów formalnych.

W zakończeniu rozważań o tekstach przygotowanych dla pielgrzymów języka rosyjskiego podkreślmy znaczenie wszystkich wykonanych tłumaczeń – od amatorskich po te medialne i profesjonalne. Bez nich Świątowe Dni Młodzieży nie mogłyby zaistnieć. Tymczasem, widząc jak trudno znaleźć dane autorów tłumaczeń w sieci Internet, można wnioskować o marginalizowaniu tego aspektu imprezy. Na stronach rozgłośni, które informują o dostępności przekładów w kilku językach, również nie podano personaliów tłumaczy. Tak jest choćby w przypadku witryn Radia Kraków czy Komitetu ŚDM. Niemniej jednak przedstawiona tu oprawa tłumaczeniowa Dni Młodzieży ma charakter świadectwa religijności i wiary pielgrzymów. Tym bardziej, że młodzież długo wspominała to wydarzenie na forach, a media publikowały teksty wspomnień i analiz. Pozostał trwały ślad wydarzeń w postaci tekstów i ich tłumaczeń. Wyrazem troski o poprawność przekładu i właściwe utrwalenie omówionych materiałów jest na przykład sporządzenie erraty do rosyjskiego przewodnika po Krakowie. Jak praco – i czasochłonnym procesem było opracowanie tłumaczeń na imprezy międzynarodowe pokazuje historia rosyjskiej wersji Hymnu ŚDM, gdy zaangażowanym w ten projekt osobom dojście do wersji ostatecznej zajęło wiele miesięcy. W tym kontekście tłumacza wypada postrzegać jako współtwórcę świadectwa religijnego.

Pozostaje żywić nadzieję, że dotknięte tu aspekty tłumaczeniowej oprawy Świątowych Dni Młodzieży przybliżą pracę tłumaczy imprez religijnych. Mniemam, że ta tematyka może być objęta dalszymi badaniami lingwistycznymi. Religia i wiara istnieje obecnie w mediach na równi z innymi dziedzinami życia społecznego. Dowiadujemy się o kolejnych – w tym międzynarodowych – imprezach religijnych. Z pewnością każde omówienie udziału tłumaczy w podobnych wydarzeniach posłuży docenieniu ich wysiłku.

LITERATURA

- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999.
- Jakobson R., *O językoznawczych aspektach przekładu*, przeł. L. Pszczołowska, w: R. Jakobson, *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, t. 1, wybór, red. naukowa i wstęp M.R. Mayenowa, Warszawa 1989, s. 43–49.

Калита И.В., *Современная Беларусь: языки и национальная идентичность*, Ūstinad–Labem, 2010.

Kowalska Święta s. M. Faustyna, *Dzienniczek. Miłosierdzie Boże w duszy mojej*, Warszawa 2002.

Nowak M.D., *Świadectwo religijne. Gatunek-język-styl*, Lublin 2005.

Szczerbowski T., *Reklama jako przekład polisemiotyczny*, w: *Między tekstem a obrazem. Przekład a telewizja, reklama, teatr, film, komiks, Internet*, red. U. Kropiwiec, M. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa, Kraków 2005, s. 123–131 (Między Oryginałem a Przekładem, 10).

Wideł-Ignaszczak M., *Religionim jako jednostka języka religijnego – zagadnienia przekładu z języka polskiego na język rosyjski*, w: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, t. 4, red. naukowa A. Pstyga, Gdańsk 2012, s. 195–201.

<http://www.krakow2016.com/ru/logotip-vdm> (25.12.2016).

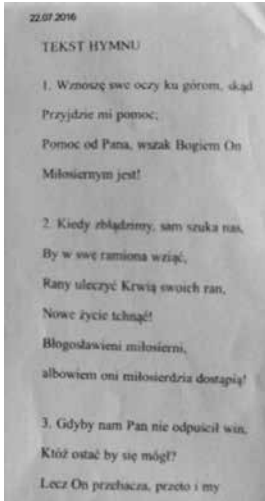
<https://milujciesz.org.pl/> (25.12.2016).

<http://www.katolik.ru/mir/122667-poyavilsya-gimn-vsemirnogodnya-molodezhi-2016-na-russkom-yazyke.html> (25.12.2016).

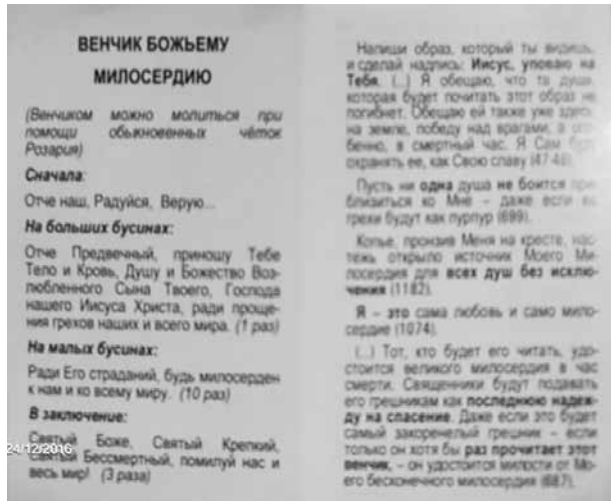
<https://ru.wikipedia.org/wiki/костёл> (25.12.2016).

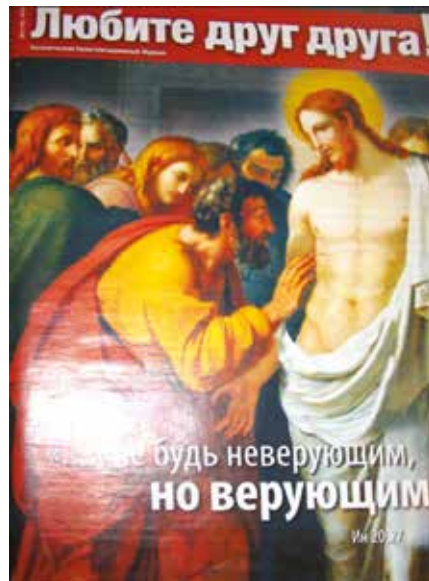
Załącznik 1

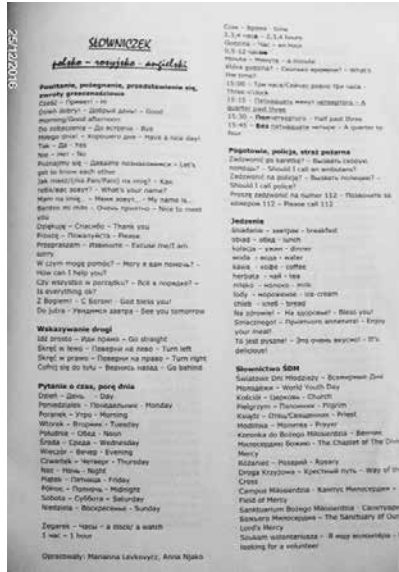
Załącznik 2a

Załącznik 2b

Załącznik 3

Zał. 6

Zał. 7